

Gémtelepek a Dél-Tiszántúlon

Kalivoda Béla – Sármayné Láng Katalin

Abstract

Heron colonies in South-Tiszántúl: The published data of South-Tiszántúl (South-East Hungary and the nearby Romanian territories) and the collected data by Körös-Maros National Park Directorate of 10 investigated heron species were reviewed – Black-crowned Night Heron (*Nycticorax nycticorax*), Squacco Heron (*Ardeola ralloides*), Cattle Egret (*Bubulcus ibis*), Little Egret (*Egretta garzetta*), Great Egret (*Ardea alba*), Grey Heron (*Ardea cinerea*), Glossy Ibis (*Plegadis falcinellus*), Eurasian Spoonbill (*Platalea leucorodia*) Great- and Pygmy Cormorant (*Phalacrocorax carbo*, *Microcarbo pygmeus*) – on 78 different places 80 occasional or stable nesting places were revealed. This number covers only the known data of the nesting places and it can not be regarded as „a minimal-estimation” obviously.

Quantitative evaluation can be made only in the years after 1999. During the investigated 21 years the amount of the nesting pairs and the number of the colonies shows a moderate growing curve, the number of the nesting pairs became four times more, while the number of the nesting colonies has duplicated.

Before the water regulations at least in Sárrét marshlands seven of the investigated species – Black-crowned Night Heron (*Nycticorax nycticorax*), Squacco Heron (*Ardeola ralloides*), Little Egret (*Egretta garzetta*), Great Egret (*Ardea alba*), Grey Heron (*Ardea cinerea*), Eurasian Spoonbill (*Platalea leucorodia*) and Great Cormorant (*Phalacrocorax carbo*) – surely, Glossy Ibis (*Plegadis falcinellus*) presumably had a nesting population. After the drainage of the marshlands only Black-crowned Night Heron, and probably Grey Heron were nesting in forests (the later had only literature data after the 1930's). (There is no data about heron colonies in reeds until the 1950's.). In the beginning of the 1940' years the Squacco Heron, at the end of 1940's Little Egret, and at the end of the 1960's the Eurasian Spoonbill recolonized in the region. Great Egret is a regular nesting bird after the 1990's – excepting two occasional years. Great Cormorant recolonized after 1994. Pygmy Cormorant (*Microcarbo pygmeus*) was a new element in the bird fauna of South-Tiszántúl, that has become a regular nesting bird since 2002. Glossy Ibis has nesting data since 2004, the recolonized Cattle Egret has occasional nesting data since 2013.

Keywords: SE-Hungary, *Nycticorax nycticorax*, *Ardeola ralloides*, *Bubulcus ibis*, *Egretta garzetta*, *Ardea alba*, *Ardea cinerea*, *Plegadis falcinellus*, *Platalea leucorodia*, *Phalacrocorax carbo*, *Microcarbo pygmeus*

Kulcsszavak: Délkelet-Magyarország, bakcsó, üstökösgém, pásztorgém, kis kócsag, nagy kócsag, szürke gém, batla, kanalasgém, nagy kárókatona, kis kárókatona

Bevezetés

Az 1700-as évekből fennmaradt leírások szerint a Dél Tiszántúl északi határát képező Nagy- és Kis-Sárréten a vízrendezések előtt nagy számban éltek különböző gémfélék. A dísztollaik miatt akkoriban komoly gazdasági értékkel bíró kócsagokat rendre külön is kiemelik. Bertalan Szilágyi János 1827-es feljegyzései szerint (BERTALAN SZILÁGYI 1920): „De minden vízmadarak között, melyek a Sárrét mellyékén szeretnek tanyázni és költeni, megjegyzésre méltóbbak a gémekek. A fészkelés idején legelsőek a kalános gémekek. [...] Másodrendben a kék, fejér gémekek kis és nagyobb kócsagok.” – Azaz a kanalasgémekek, a „kék gémekek”: a szürkegém (és a szerkesztő szerint a bakcsó, bár ez fenntartással kezelendő); az üstökögém, valamint a kis- és nagy kócsag. Említi még a szerző a „saskák”-at is. Ezek leírása inkább a bakcsóra utal, amely azonban nem ismert ilyen néven, ezzel szemben a batlának az Alföldről ismert népi neve éppen saska (CHERNEL 1899). Nos, Bertalan Szilágyi szerint „ezek mind egy barátságos tanyában fiasítanak”. Gacsári István Füzesgyarmat határából 1839-ben már határozottan említi a bakcsót (oláhpap) is (IMPLOM 1971). A vízrendezéseket, lecsapolásokat követő alapvetően megváltozott helyzetről több szerző is beszámol.

CHERNEL (1899) szerint a bakcsó „mocsaraink körül elég gyakori [...] helyenként igen közönséges költő.” a lecsapolásokat követően is. – Más kérdés, hogy a mocsarak legnagyobb része megszűnt. Az üstökögém állományának változását nem említi, délies elterjedésű, inkább a folyó ártereket kedvelő fajként jellemzi, külön kiemelve a Marostól délre fekvő temesi és torontáli költőhelyeket. A szürke gém állományviszonyairól érdemit nem említi. A nagy kócsag „rendszeresen fészkel – még pedig telepesen egyéb fajtársaival – [...] minden jóra való embertelen, kiterjedt «ősmocsárban». Manapság sajnos, igen megritkult! Elvértve fészkel” a Kis-Balatonnál és a fonyódi Nagy-Berekben. A kis kócsag „Magyarországon még sokkal gyakoribb, mint a nagy kócsag, habár szintén erősen megfogyott”. A batláról minket érintő adata nincs. A kanalasgém „hajdan sokkal gyakoribb volt, de [...] még mostanság is telepekben fészkel” több helyen. A nagy kárókatona „a Tisza vidékén is azelőtt több helyen fészkel, úgy a Sárréten is; de ezek a telepek elfogyatkoztak”, mint másutt is. A kis kárókatonát inkább a Dunától délre, a Bánátban előforduló fajnak tartja - onnan a pásztorgém több költéséből származó előfordulását is említi.

SCHENK (1917, 1918) részletesen foglalkozik a kis- és nagy kócsag állomány-viszonyaival. Véleménye szerint a nagy kócsag állománya 1835-ben a Nagy- és Kis Sárréten együtt is csak 30 pár körül lehetett, s nagyjából az 1870-es évekig költethetett itt. A kis kócsag állományát 50 pár körülire becsüli. Ez a faj 1854-ben még biztosan, 1886-ban talán még fészkelte térségünkben. Vélhetően ezek azért jelentősen alulbecsült értékek. Kétségtelenül túlzó ugyanakkor RÁ CZ (1916) kijelentése is, amely szerint „a kócsag itt óriási csapatokban tanyázott és fészkelte”. BERTALAN SZILÁGYI (1920) szerint ritka volt az olyan szerencsés év, mint az 1826-os, amikor 3-4 nagy kócsagot lóttek.

CSATH (1938) szerint „Magyarország egyik leggazdagabb vízmadártanyója a Sárrét volt.” Csath csak a bakcsót említi a „recens” fészkelő fajok között. Az üstökögém „a Sárréten a 80-as” (1880-as) „évekig fészkelte telepesen [...] Azóta nem fészkel”. A kis kócsag „is rendes fészkelő volt a Sárréten. Schenk Jakab szerint 1886-ban még valószínűleg fészkelte Vésztőn”. A nagy kócsag szintén „fészkelte a Sárréten [...] 1876-ban még Vésztőn fészkelte néhány pár”. A szürke gém „az ármentesítés előtt a Sárréten a leggyakoribb gémfajta volt. Ezelőtt 20-25 évvel fészkelte Vésztőn”. Másutt ehhez hozzáteszi, hogy a Fokközi-erdőben az 1930-as évekig volt telepe. Idős, akkor 90-93 éves helybéli lakosok visszaemlékezése szerint: „Sok volt a kalános gém, az avasban fészkeltek.” A kanalasgém „a többi gémfélékkel együtt [...] Vésztőn 1880-ban még fészkelte”. A batlának csak egyetlen átvonuló csapatát említi 1899-ből. „1870-ben még sok kárókatona fészkelte” Vésztőn.

MÜLLER (1981) szerint a szürke gém is költőfaj maradt „Fás”-on, viszont megerősíti Csath adatait a kócsagok, üstökögém és kanalasgém esetében; ezeknek még előfordulására sem emlékszik gyermekkorából (született: 1912). Azok csak az 1930-as évek után jelentek meg újra.

BODNÁR (1950) „a hódmezővásárhelyi határból” megjelölésű – így nem biztosan a térségünkben származó – adatai szerint a nagy kárókatona 1901-ben, a nagy kócsagnak 1904-ben, a kanalasgémnek 1927-ben került utóljára fészkelje „a gyűjteménybe”.

A vízrendezéseket követően, a 20. század első felére kialakult viszonyokat SZIJJ (1954) kérdőíves felmérésen alapuló, átfogó tanulmánya foglalja össze. 82 gémtelepről, illetve fészkelésről érkezett adat, amely alapján szürke gém 982-, bakcsóból 652-, üstökös-gém 95-, kis kócsagból 79-, nagy kócsagból 33-, kanalasgém 220-, batlából 9 pár volt az országos állomány. Az 1976-80. közötti felmérésekről MOLNÁR L. (1982) közölt rövid összefoglalót. Ebben ugyan megjelennek a Dél-Tiszántúlról származó összesített adatok is, azonban a térségre vonatkozó átfogó tanulmány még nem született, az utóbbi évtizedek adatai pedig nagyobb mértékben nem kerültek eddig publikálásra, jó részük sajnos valószínűleg végleg elkallódott.

Anyag és módszer

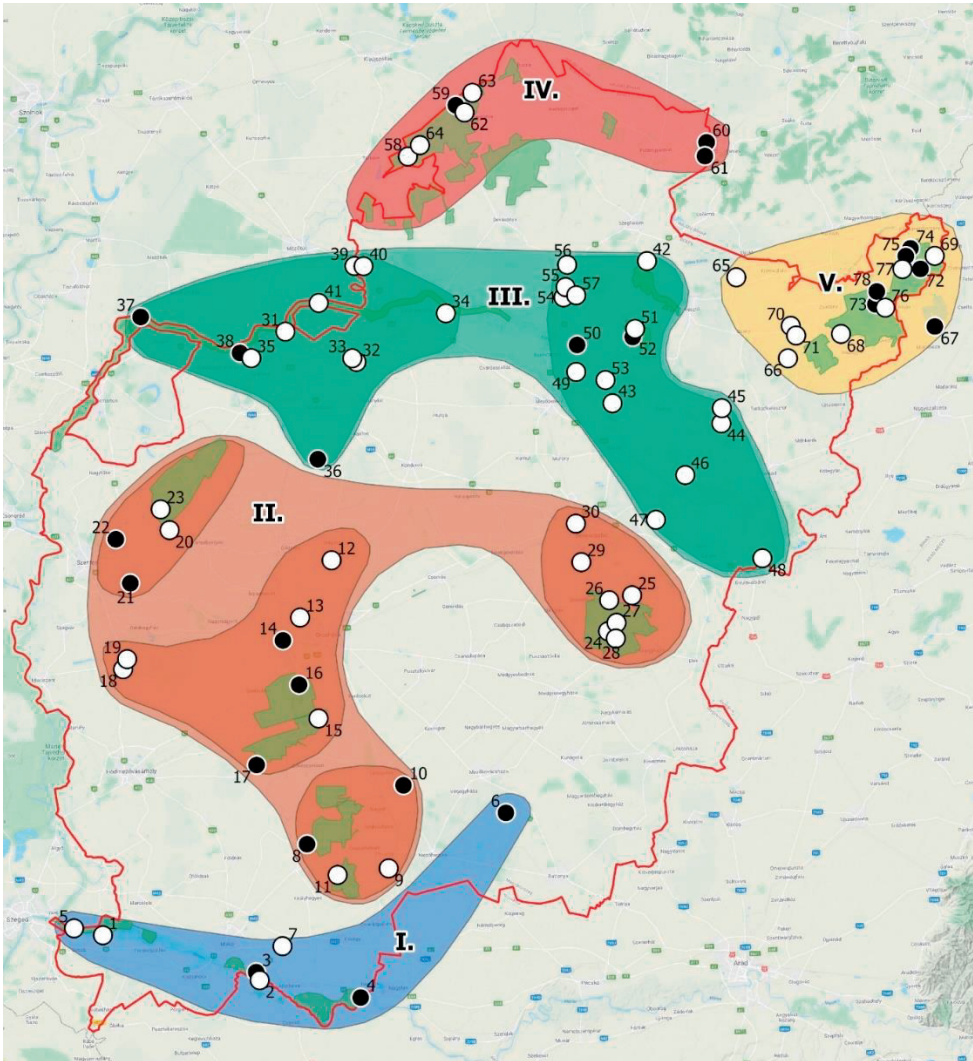
Vizsgálati területünk, a Dél-Tiszántúl alatt – biogeográfiai szempontokat figyelembe véve – az Alföld tiszántúli területének középső részét értjük. Egyértelmű határa csak nyugaton állapítható meg a Tisza vonalában. Északi határa a hajdani Sárréteken át húzódik. Keleten a pannon biogeográfiai régió határa tekinthető irányadónak, délről pedig a Bánát határolja, valahol a Maros völgye mentén. Ennek megfelelően az adatgyűjtés során figyelembe vettük a szomszédos romániai, de szervesen a Dél-Tiszántúlnak tartozó gémtelepekről rendelkezésünkre álló adatokat is.

Vizsgálatainkat a területre vonatkozó irodalom adatainak (KALIVODA 2008), valamint a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság adatbázisainak áttekintésére (SÁRMAJNÉ LÁNG 2019) alapoztuk. Ezeket – ahol lehetett – kompetens kollégák feljegyzéseivel, szóbeli közléseivel egészítettük ki. Az adatgyűjtést a 2019-es költési szezon adataival zártuk.

Az adatgyűjtés során a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), az üstökös-gém (*Ardeola ralloides*), a pásztorgém (*Bubulcus ibis*), a kis kócsag (*Egretta garzetta*), a nagy kócsag (*Ardea alba*), a szürke gém (*Ardea cinerea*), a batla (*Plegadis falcinellus*), a kanalasgém (*Platalea leucorodia*) valamint a nagy- és kis kárókatona (*Phalacrocorax carbo*, *Microcarbo pygmeus*) fészkelési adatait igyekeztünk minél teljesebben összegyűjteni. Ahol adatot találtunk rá, ott az esetleges további társfészkelő fajokat is megemlíjtük.

A bemutatott telepeket és alkalmi fészkeléseket elhelyezkedésük alapján csoportosítottuk, sorra véve a Maros-völgy (I.); a löszhátak lábainál húzódó szikes medencék (a Csanádi-puszták, Kardoskút-Kakasszék, Szentes-Cserebökény és ettől a medencesorstól elkülönülve, de szintén hátlábi helyzetben lévő Kígyósi-pusztá) környékét (II.); a Körösök árterét, (résztürelteként elkülönítve a Körösök alsó- [Hármas-Körös] és felső folyását [Kettős-, Sebes, Fekete- és Fehér-Körös]) (III.); a hajdani Nagy-Sárrét déli szegélyét (a Berettyó és a Hortobágy-Berettyó Dél-Tiszántúlra eső szakaszát) (IV); és a Kis-Sárrét költőhelyeit (V.). Az egyes térségeken belül a telepeket igyekeztünk kialakulásuk sorrendjében tárgyalni, de ahol azonos helyen több, különböző időpontban is kialakult kolónia, illetve ahol a telepek közötti kapcsolatok kimutathatóak, ott azokat ennek megfelelően mutatjuk be. Ezeket a szemléltető térképen (1. ábra) sorszámuk jelöli.

Gémtelepek és alkalmi költőhelyek

1. ábra A Dél-Tiszántúl gémtelepei. Az üres körök hajdani, a teli körök a jelenleg is használt költőhelyek, a fentebb megadott csoportosítás szerint. A római számok a fentebb jelzett területek lehatárolásai, az arab számok a telepek szövegbeli sorszámai (©Balogh-Roth Melinda).

Figure 1. The Heron colonies of South-Tisza. Empty circles are the former, the full circles are the present nesting places according to the groups. The roman numerals shows the regional groups, arabic numerals are the serial numbers of the places in the text.

I. A Maros-völgy gémtelepei

1. Deszki-erdő (Deszk): BERETZK (1958) közlése szerint az első világháború előtt a régi deszki erdőben gémtelepek voltak. Sajnos ezekről semmilyen további adatot nem sikerült fellelnünk.

Nagycsanád-Apátfalvi gémtelep-pár. A Maros mentén létező gémtelepről 1943-tól van tudomásunk, 1996-tól pedig – két év hiányával – az állományviszonyok alakulásáról is rendelkezünk adatokkal. „Barna Ferenc 1943-ban a kis kócsag, bakcsó és szürke gém” fészkeléséről adott hírt (PÁLFI – MOLNÁR 1980) „Óscsanád” erdejéből; – „Über das Nisten von *Ardea cinerea*, *Egretta garzetta* und *Nycticorax nycticorax* in dem Walde *Óscsanád* berichtet F. Barna am 8. VII. 1943.” (KÁRPÁTI 1958). A gémtelep a későbbiekben hol a Maros román-, hol a magyar oldalán (esetenként mindkettőn) működött. Az adatokat külön-külön megadjuk a romániai (Nagycsanád) és a magyarországi (Apátfalva) telepresekre.

2. Nagycsanádi-sziget gémtelepe - 31,1 fkm (Nagycsanád, Románia): Több-kevesebb folytonossággal a Barna Ferenc által jelzett telep származéka lehet. Alátámasztja ezt az is, hogy HARASZTHY ed. (1984) térképei is jelölik itt a bakcsó és a kis kócsag fészkelését, erről az időszakról azonban pontosabb információnk nincsen. A már részletesebben ismert telep egy Romániához tartozó szigeten volt. Erdejének nagy részét 2001/2002 telén leégették és a telep a szemközti magyar oldalra települt (Apátfalvi gémtelep). 2010-től a telep átmenetileg újranépesült, majd elsorvadt. Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Kókai L., Csáki I., Kotymán L.

Év	Szürke gém	Bakcsó	Kis kócsag	Nagy kárókatona
1996	6-12	10-14	4-6	6
1999	2			
2000	19			
2001	59	7	1	
2002	42			
2010	77			4
2011	117			
2012	43			4

3. Apátfalvi gémtelep (Apátfalva): A telep 2002-ben létesült, miután a 100 méterre lévő, romániai oldalon lévő szigetet télen leégették. A madarak először a part menti nyárfákra, majd egy közeli nemes nyaras erdőbe települtek. 2003-ban és 2004-ben vörös vércse (*Falco tinnunculus*) és dolmányos varjú (*Corvus cornix*) is költött a telepen. Jelenleg is létező kolónia. Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Csáki I., Kotymán L. Lovászi P., Balogh G.

Év	Szürke gém	Kis kócsag
2002	8	5
2003	28	
2004	48	

Év	Szürke gém	Kis kócsag
2005	54	
2006	90	21
2007	58	
2008	33	
2009	57	
2010	42	
2011	137	
2012	92	
2013	90	
2014	70-77	
2015	50	
2016	40-50	
2017	30-40	
2018	35-45	
2019	35-45	

4. Nagylaki-sziget gémtelpe (Nagylak, Románia): A térségben valószínűleg – több-kevesebb folytonossággal – szintén létezhetett gémtelpe. BERETZK (1968) a 49 fkm-nél lévő román oldali szigetről, 1968.06.16-án tett megfigyelése bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és üstökös-gém (*Ardeola ralloides*) fészkelőhelyet valószínűsít. Létezett itt telep 1978-ban is, annak adatait azonban sajnos nem sikerült feltárnunk. A gémtelpe jelenlegi helyén – a Maros egy szigetén, fűz-nyár ligeterdőben – 1996 óta ismert. 1997-ben 100 pár vetési varjú (*Corvus frugilegus*) és 3 pár csóka (*Corvus monedula*), 2002-ben 1 pár vörös vércse (*Falco tinnunculus*) is költött itt, de a varjűfélék fészkelése megszűnt. 2001/02 telén az erdő 1/5-ét leégették. 2013-ban a szürke gémekek (*Ardea cinerea*) egy szomszédos szigeten költöttek. 2017-ben egy szélvihar végzett jelentős pusztítást a fészkes fában. Jelenleg is létező kolónia. Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Kókai L., Lovászi P., Kotymán L.

Év	Szürke gém	Nagy kárókatona	Bakcsó	Kis kócsag
1996	23-46	9-21	9-42	14
1997	15	5		
1999	26	8	8-10	
2000	46	22	1	8-10
2001	93	15		
2002	96	19	1	1
2003	87	20		
2004	105	20		
2005	92	27		
2008	65	23		

Év	Szürke gém	Nagy kárókatona	Bakcsó	Kis kócsag
2013	154			
2016	36			
2017	30-37			
2018	20-22			
2019	40-48			

5. Vetyeháti Erdőrezervátum gémtelpe (Szeged–Tápé): A telep 2005-ben, idős szürke nyarasban jött létre egy fekete gólya (*Ciconia nigra*) fészek körül, és 2012-ben megszűnt (áttelepült a Tisza mellé). Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Kotymán L., Csáki I.

Év	Szürke gém
2005	11
2006	27
2007	18
2008	18
2010	12
2011	11

6. Rajta-erdő (Mezőhegyes): 2011 óta ismert, de feltehetőleg régebb óta létező kolónia idős tölgyesben. Földrajzilag ugyan a Csanádi-háton helyezkedik el, de a közelében húzódó Száraz-ér funkcionálisan a Maros-völgyéhez kapcsolja. Jelenleg is létező, kicsi kolónia. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Balogh G., Forgách B.

Év	Szürke gém
2011	20-25
2012	8-12
2015	27
2018	22

7. Makó, víztározó: 2014-ben 5 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt alkalmilag. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Czene Cs.

II. Lőszhátlábi medencék gémtelpei

A Csanádi- és a Békési-lőszhátat nyugatról egy rossz lefolyású medencesor határolja – a Csanádi-puszták, Kardoskút-Kakasszék, Szentés-Cserebökény és ezektől elkülönülve, a Békési-hát északi peremén, a szintén hátlábi helyzetben lévő Kígyósi-pusztá, az ezekhez gravitáló hajdani erekkel, jelenlegi csatornákkal. Közös jellemzőjük, hogy természetes vizeik többé-kevésbé asztatikusak, azonban csapadékosabb években ezek, illetve az e területeken kialakított mesterséges vízterek lehetővé teszik a gémfélék alkalmi költéseit, egyes helyeken tartósabb kolóniák kialakulását is.

8. Nagy-Zsombéki gémtelep (Makó-Rákos): A korábban teljesen kiszáritott Montág-pusztán 1998-ban a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság megkezdte a Nagy-Zsombék mocsarának helyreállítását. A telep 2000-ben jött létre a védett terület szomszédságában egy alig egy hektáros tölgy, magyar kóris, ezüstfa erdőcskében. A telepen rendszeresen költött 1 pár szarka (*Pica pica*) és 1-2 pár kék vércse (*Falco vespertinus*), továbbá 2002-ben 1 pár vörös vércse (*Falco tinnunculus*) és 1 pár dolmányos varjú (*Corvus cornix*), 2003-ban 1 pár erdei fülesbagoly (*Asio otus*). Jelenleg a Dél-Tiszántúl egyik legjelentősebb létező kolóniája. Adatközlők: KOTYMÁN – MÉSZÁROS (2003), KOTYMÁN (2004), MÉSZÁROS (2004); KMNPI-adatbázis – Balogh G., Kotymán L., Mészáros Cs.

Év	Bakcsó	Szürke gém	Kis kócsag	Üstökösgém	Kanalasgém	Nagy kócsag
2000	35					
2001	35					
2002	30	2				
2003	69-70	2	2-3			
2004	48-50	5	4-5			
2005	220-225	10-11	15	1-2		
2006	230-240	20	18	4		1
2007	58	8	6	2	2	
2008	65	8	6	1	2	
2009	60-65	7-8	10-12	1	1	
2010	50	22	13	3	5	
2011	330-350	31	30	4	1	
2012	80-90	14	4			
2013	200	42	35	6		
2014	159	25	5	1		
2015	187	24	20			
2016	160	24	15	2		
2017	119	21	2			
2018	210	34	12	1		
2019	90-130	18	7			

9. Pítvarosi-víztározó (Pítvaros): A telep az erősen belvizes 2005-ös évben jött létre egy alkalmi tározó középső részén álló, 3-5 m magas mezei juhar erdőben. A szürke gémelek (*Ardea cinerea*) nem a fákra, hanem a telep alatt a talajra rakták fészkeiket. A kolónia csak 2005-ben, egyetlen évig létezett, akkor 110 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 2-3 pár üstökösgém (*Ardeola ralloides*), 4-5 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) és 18 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) költött itt. Adatközlő: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Kotymán L.

10. Tótkomlós, Dögös: A gémtelep szántóföldi környezetben a Száraz-eret kísérő szürke nyaras – akácós „galéria-erdőben” helyezkedik el. Jelenleg is létező, kicsi kolónia. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Balogh G.

Év	Szürke gém
2014	17
2015	22*
2016	18
2017	16
2018	8
2019	7

* BALOGH GÁBOR személyes közlés

11. Királyhegyes, Liliomos: 2018-ban 5 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt alkalmilag. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Balogh G.

12. Hajdúéri Kerek-tó (Nagyszénás): Belvizes időszakban, 1 pár üstökögém (*Ardeola ralloides*) fészkelte itt alkalmilag 1942-ben (STERBETZ 1962, 1965). A Hajdúvölgy (a jelenlegi Mágocs-ér) a településtől délre húzódik, a Kerek-tó pontosabban nem beazonosítható.

13. Orosháza: 1943-ból, 3 pár üstökögém (*Ardeola ralloides*) alkalmi fészkelése ismert innen, belvizes időszakban, „egy alacsony, vízzel borított, fiatal akácerdőben” (STERBETZ 1962), pontosabban nem beazonosítható helyen.

14. Kakasszéki-tó gémtelepe (Orosháza): A telep feltehetően a kilencvenes évek végén jött létre, nádasban. Több évben költött itt több pár vörös gém (*Ardea purpurea*) és egy pár barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) is. Jelenleg is létező, jelentősebb kolónia. Adatközlők: KOTYMÁN – MÉSZÁROS (2003), KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis: – Bod P., Bede Á., Kotymán L., Török S., Terhes A., Óze P., Harsányi D.

Év	Nagy kócsag	Kanalgém	Bakcsó	Üstökögém	Szürke gém
1999	3				
2000	4				
2001	6	1			
2002	12-16				
2003	30				1-3
2004	35				
2005	44	1	10	1	1
2006	33				
2007	29				
2008	44		10		2
2010	47		35		

Év	Nagy kócsag	Kanalasgém	Bakcsó	Üstökögém	Szürke gém
2011	190	6	40-50		3-5
2012	79		42-44		
2013	81		30		
2014	104	2	43		2
2015	97	13	40		
2016	71				
2017	140	4	50-55		
2018	118	8	25-30		
2019	105-115				

15. Kardoskúti Fehértó (Kardoskút): 2002-ben 4-6 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt alkalmilag. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Kotymán L.

16. Sóstó-éri gémtelpek (Kardoskút és Székkutas határán): 2005-ben alakult itt ki először gémtelep, a későbbiekben az ér mintegy 3 km-es szakaszán több helyen települtek a madarak. Jelenleg is létező kolónia. Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Kotymán L., Solt Sz., Terhes A., Óze P., Harsányi D.

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag	Bakcsó	Szürke gém	Kanalasgém
2005	17				
2006	66				
2007	29			1	
2008	45*				
2010	33	2	33		2
2011	119			2	2
2012				4	
2013	38	5		2	2
2014	54		2		1
2015	114				
2016	58				
2017	2				
2018	56				
2019	13				

* három helyszínen

17. Csomorkány, Temesvári-lapos (Hódmezővásárhely): Kis kiterjedésű mocsárfolt, amelyben 2005-ben létesült nádi gémtelep. Kis létszámú, nem minden évben kialakuló kolónia. Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Kotymán L., Terhes A.

Év	Nagy kócsag	Kanalasgém
2005	2	
2008	1	
2010	6	
2011	10	
2012	4	
2013	25	
2014	10	2
2015	3	
2016	6	
2018	2	

18. Vásárhelyi Kéktó (Derekegyház): Nevével ellentétben, napjainkban már többnyire kiszáradó szikes mocsár. 2013-ban 8 pár-, 2018-ban 3 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt alkalmilag. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Kotymán L.

19. Ördögösi-halastó (Derekegyház): A Kéktó közvetlen szomszédságában fekvő terület. 2014-ben a nagy kócsagok (*Ardea alba*) itt költöttek 4 párban. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Kotymán L.

20. Fábiánsebestyén (trágyaszikkasztó): 1998-ban 1-2-, 1999-ben 3-4-, 2000-ben 5-10 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt. 2001-től az itteni párok feltehetően áttelepültek Fertő-Lapistóra, az itteni telep megszűnt. Adatközlők: – Bod P., Bod B.

TÓTH T. (2002) valószínűsíthetőnek tartotta a batla (*Plegadis falcinellus*) költését is az 1980-as évek végén, a 90-es évek elején, de konkrét adatot erre vonatkozóan nem találtunk.

21. Fertő-Lapistó (Szentés): 2001. óta ismert kolónia a halastó nádszigetén. 2001-ben 1-2 pár vörös gém (*Ardea purpurea*) is költött itt. Jelenleg is létező, növekvő létszámú kolónia. Adatközlők: KOTYMÁN (2004); KMNPI-adatbázis – Bod P. Kotymán L., Öze P., Széll A., Harsányi D.

Év	Nagy kócsag
2001	13
2004	26
2006	9
2007	4
2008	33
2009	28
2010	20-26
2011	34

Év	Nagy kócsag
2012	12
2013	25
2014	34
2015	14-16
2016	46-50
2017	57
2018	140-150
2019	100-110

22. Termál-tó gémtelpe (Szentes): 2004-ben létesült, jelenleg is létező kolónia a tó nádasának belső szegélyében. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Kotymán L., Óze P., Németh T., Terhes A., Harsányi D., Czifrák G., Széll A.

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag
2004	17	
2006	39	
2007	29	
2008	20	
2009	22	
2010	26-30	
2011	141	
2012	34	
2013	133	2
2014	188	
2015	46-50	
2016	46-50	
2017	113	
2018	7-9	
2019	23-25	

23. Cserebökény (Szentes, Fábiánsebestyén): Potenciális kolónia-hely, a környezeti viszonyok függvényében több évben is voltak itt alkalmi költések. 2006-ban 5 pár-, 2010-ben 10-14 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) telepedett meg Veres Zoltán-pusztán, majd 2011-ben 6-8 pár-, 2013-ban 4-6 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) Rekettyés-rétben. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Óze P.

24. Kígyósi Nagyerdő (Szabadkígyós): 1979-ben, a Nagyerdő déli részén, kőrifákon kialakult egy vegyes gémtelpe, amelyen 50-55 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 4-6 pár üstökögém (*Ardeola ralloides*), és 1-2 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) költött. A kolónia alatt május közepén még 25-30 cm víz állt, ami csak júliusra száradt fel. A fészkek alatt ekkor elég sok elhullott fióka volt (10-15 bakcsó és 4-5 üstökögém), aminek oka ismeretlen. A telep a következő évben már nem alakult újra (MARIK PÁL személyes közlés). HARASZTHY ed. (1998) térképei a térségéből bakcsó, üstökögém és kis kócsag fészkelőhelyeit jelölik – ezek vélhetőleg erre a telepre vonatkozó adatok.

25. Gyula, Ökör-járás: Az 1990-es évek elején a 184D jelű kis amerikai kőrises, ezüsthárs erdőcskében létezett egy telep, körülbelül 30 bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fészkekkel. Miután beköltözött ide egy héja (*Accipiter gentilis*) pár, a telep a következő évben – körülbelül 1992-ben – megszűnt (MARIK PÁL és TÓTH IMRE személyes közlései).

26. Nagy-gyöp mocsara (Szabadkígyós): Szintén potenciális kolónia-hely. A Nagy-gyöp – többnyire ideiglenes vízborítású – rétjein, szikes mocsarának nádasában különböző pontokon több ízben is költöttek gémfélék. 1999-ben egy tavi-kákásban 11 pd. szürkegéméből (*Ardea cinerea*) 2 pár rakott fészket, de a költés meghiúsult. 2003-ban minimum 3 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) fészkelte itt

(MARIK PÁL személyes közlése). A feltöltődött szikes mocsár nádasában 2005-ben és 2006-ban 10-10 pár-, 2007-ben 11-15 pár, majd 2018-ban 3-4 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Forgách B., Boldog G., Marik P.

27. Szabadka-ér (Szabadkigyós): 2005. tavaszán, vízállásos évben létesült 7 páros bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) telep három fűzfán, amely csak abban az évben létezett. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Forgách B.

28. Kakucs-pusztá (Kétegyháza): 2010-ben telepedett meg itt 25-35 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), szintén csak egyetlen évre. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Forgách B.

29. Jamina-agyagbánya (Békéscsaba): 2011-ben költött itt alkalmilag 50 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*). Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Boldog G.

30. Békéscsaba, „Delta”: Feltöltés alatt álló, mély fekvésű terület. Hogy mennyire megváltozott az ősmocsarak korábban félnék, emberkerülő madarának viselkedése üldözésének megszűntével, azt jól mutatja, hogy 2011-ben 14 pár nagykócsag (*Ardea alba*) fészkelte itt, a beépített területtől néhány száz méternyire (BOLDOG GUSZTÁV személyes közlés).

III. A Körösök árterének géntelepei

Halásztelek környéki géntelemek. Halásztelek esetében azonos helymegjelöléssel tulajdonképpen három – legalábbis időben elkülönülő – kolóniáról beszélhetünk. RÉTHY (1981) adatközlője, Sziráczy Sándor szerint 1920 és 1925. között Szarvason, Halásztelek (ma: Halászlak) térségében néhány pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 1939 és 1942 között pedig 6-8 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) költött. Ezeket kívül nem volt géntelep a környéken. Ennek megfelelően elkülöníthető egy **Halászteleki bakcsó kolónia**, egy **Halászteleki szürke gém-telep**, és majd a későbbiekben egy vegyes kolónia, amit **Aranyosi-géntelep** néven ismerhetünk leginkább. Mivel a korábbi telepek pontosabb helye nem ismert, külön sorszámmal nem jelöltük őket.

31. Aranyosi-géntelep (Szarvas-Halászlak): A telep a helyi gátőr szerint 1960-ban jött létre, eredetileg három részből állt, de ezek közül a két kisebb néhány éven belül megszűnt, csak a Hármas-Körös és az Aranyosi-holtág által majdnem teljesen körülzárt részén maradt fenn a kolónia, de később az is többször változtatta a helyét néhány kilométeres körzetben. A telep részleges adatait RÉTHY (1964, 1975) és Molnár Gy. (ANONYM 1966 és MOLNÁR Gy 1982) közli, illetve MOLNÁR GYULA kézirat terepnaplójában találtunk további kiegészítő adatokat. A kis kárókatona (*Microcarbo pygmeus*) 1 párjának 1963-as – akkor szenzáció számba menő – költését VERTSE (1966) is megerősíti. Az Aranyosi teleprész fűzfáiban 85-90 pár csóka (*Corvus monedula*) is költött (RÉTHY 1975, MOLNÁR Gy. kézirat). 1962-65. között társfészkelő volt a törpegém (*Ixobrychus minutus*) is (MOLNÁR Gy. kézirat). Molnár szerint a telep 1961-ben mintegy 280 fészekből állt. Jelentős csökkenése 1972-től kezdődött, 1976-ban már nem volt költés a korábbi helyszínen, a telepet megszüntnek tekintették, azonban a gémek alkalmilag még később is megtelepedtek itt (PUSKÁS 1979).

Év	Bakcsó	Üstökösgém	Kis kócsag	Szürke gém	Kis kárókatona
1961	legnagyobb számban ^a	legkisebb számban ^a	40-50 ^a		
1962	fészkel ^f	fészkel ^f	40-50 ^a		
1963	100-120 ^b 100-120 ^d	20-25 ^b 30 40 ^d	40 ^b 80 ^d	? ^d	1 ^d
1965	fészkel ^f	fészkel ^f	fészkel ^f		
1967	70-80 ^d	12-15 ^d	30-35 ^d	- ^d	
1968	60-70 ^d	30-40 ^d	30-40 ^d	5-6 ^d	
1969	150 ^d	10-15 ^d	20-25 ^d	- ^d	
1971	50 ^d	25-30 ^d	40-45 ^d	- ^d	
1972	fészkel ^f	fészkel ^f	fészkel ^f		
1973	20 ^c 50-55 ^d	4 ^c 20 ^d	16 ^c 25-30 ^d	- ^d	
1974	fészkel ^f		fészkel ^f		
1975	35-40 ^d	? ^d	3-5 ^d	- ^d	
1979	35-40 ^g		4 ^g		

^aRéthy 1964, ^bAnonym 1966, ^cRéthy 1975a, ^dMolnár Gy. 1982a, ^fMolnár Gy. kézirat, ^gPuskás 1979

A Munkácsy Mihály Múzeum adattárában 2320/2010. szám alatt fellelhető ANDRÉSI PÁL: *A Hármas-Körös madárvilágának vizsgálata* című kézirata, amely valószínűleg az 1980-as évek viszonyait tükrözi. Eszerint a Hármas-Körös hullámterében nem költ szürke gém (*Ardea cinerea*), üstökösgém (*Ardeola ralloides*) és kis kócsag (*Egretta garzetta*), viszont a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fészkelését valószínűsíti. HARASZTHY ed. (1998) térképe nagyjából Aranyos környékéről szintén jelölik a bakcsó fészkelését.

32. Horvátpusztai-erdő (Szarvas): Az 1980-as évek elején keletkezett egy gémtelep Szarvas külterületén a Horvátpusztai-halastavak szegélyében, egy telepített vegyes erdő egyik, tó partjával határos szürkenyaras foltjában. Összetétele átlagosan 45-50 pár szürke gém (*Ardea cinerea*), 30-35 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 10-12 pár üstökösgém (*Ardeola ralloides*) és 25-30 pár kiskócsag (*Egretta garzetta*) volt. A környezet nagyon jó táplálkozási lehetőséget nyújtott, mert a halastórendszer mellett egy nagy kiterjedésű rizstelep is volt a közelében. A gémtelepnek az 1980-as évek végén, az erdőrésztet tarvágásos letermelése vetett végett (TÓTH TAMÁS személyes közlés).

ANDRÉSI fentebb hivatkozott kézirata szerint a telep az 1970-es évek vége óta létezett. A kolóniát szerinte akkor 20-30 pár szürke gém (*Ardea cinerea*), 3-5 pár üstökösgém (*Ardeola ralloides*), 10-15 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) és „legnagyobb számban” bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) alkotta. HARASZTHY ed. (1998) térképe a Hortobágy-Berettyó-torkolat alatt, de nem a folyónál bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) kolóniát jelöl; ez feltehetőleg erre a telepére vonatkozó adat.

33. Horvátpusztai-halastó (Szarvas): Magukon a halastavakon csak alkalmi költések voltak. 2002-ben 10 pár kanalasgém (*Platalea leucorodia*), 2019-ben 32 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) fészkel itt. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Széll A., Óze P., Harsányi D.

34. Torzsási-holtág, Gyomaendrőd: 1979-ben eredményesen költött itt üstökösgém (*Ardeola ralloides*) (PUSKÁS 1979).

35. Szarvasi Arborétum (Szarvas, Békésszentandrás): MOLNÁR B. (1940) Szarvason a bakcsót (*Nycticorax nycticorax*) a „valószínű, – illetve ritkán – csak egyszer-egyszer fészkelő fajok” közt említi. Feltehetően a rendszeres háborgatások miatt nem tudott itt stabil telepe kialakulni. Az Arborétum esetében megerősíti a háborgatások jelentőségét VERTSE (1980), aki az Arborétumban 1956 és 1965. között végzett kutatásokat: „csaknem minden esztendőben erőszakkal (kilövésrel) tudták csak megakadályozni a bakcsók fészkelését”. Végül 1985-ben, az Arborétum nem látogatható részében, egy fiatal, embermagasságú, 0,2 hektáros lucosban jött létre egy gémkolónia, amely 38-40 pár bakcsóból (*Nycticorax nycticorax*), 10-12 pár üstökösgémből (*Ardeola ralloides*), 18-20 pár kis kócsagból (*Egretta garzetta*) és 30-35 pár szürke gémből (*Ardea cinerea*) állt (TÓTH TAMÁS személyes közlés). 1986-ban még költött itt 15 pár-, 1987-ben 9 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) (BOLDOG GUSZTÁV személyes közlés), illetve üstökösgém (*Ardeola ralloides*) és kis kócsag (*Egretta garzetta*) is (RÉTHY Zs. kézirat), de ezt követően a kolónia a fenyves gyérítései miatt megszűnt.

36. Csabacsüdi-erdő gémtelepe (Csabacsüd): 1985 óta ismert gémtelep, szürkenyaras – tölgyes erdőben. Látszólag távol fekszik a Körös-völgytől, de a Kákafok (ma: Dögös-Kákafoki-csatorna) szervesen ide kapcsolja. A telep eredetileg nyárfákon alakult ki, majd azok összeomlása után az alattuk felverődött ezüsthákra költözött át. A párok száma évenként erősen ingadozó volt, de egy fokozatos állománynövekedés jellemezte a 2000-es években (TÓTH TAMÁS személyes közlés). Jelenleg is létező, jelentős gémkolónia. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Tóth T., Öze P.

Év	Szürke gém	Kis kócsag	Bakcsó
1996	5		10
2002	13-15	7-9	
2003	10		
2004	7		
2005	7-9		
2006	7-9		
2007	70-80	5-7	160-200
2008	70	10	100
2009	65-75	6-8	75-85
2010	55-65	8-10	90-100
2011	60-70	8-10	110-120
2012	40-50	5-7	50-60
2013	50-60	5-7	70-80
2014	30-40	5-7	30-50
2015	30-40	5-7	40-50
2016	35-45	5-7	95-105
2017	40-46	8-10	110-120
2018	40-45	10-12	115-120
2019	35-40	8-10	60-70

37. Őzén-zugi gémtelep (Őcsöd): 2000-től létező kolónia. A telep idős nemes nyarasban van, közvetlenül a holtág partján. 2014-től a telepen több nyárfa kiszáradt, kidőlt, jónéhány költésre alkalmas ág leszakadt a fészkekkel együtt. A fák pusztulása miatt a kolónia fokozatosan „csúszik” odább a folyó felé. Jelenleg is létező, jelentős fészkelőtelep. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Tóth T., Szabó L., Óze P., Németh T.

Év	Szürke gém	Nagy kárókatona
2001	8	16
2002	9-11	13-17
2003	14-16	18-22
2004	18-22	27-33
2005	23-27	36-44
2006	40-50	80-100
2007	70-80	130-150
2008	80	150
2009	65-75	90-100
2010	60-70	80-90
2011	80-90	90-100
2012	50-60	70-80
2013	40-50	60-70
2014	25-35	40-50
2015	40-50	70-80
2016	40-50	60-70
2017	30-36	40-45
2018	37-42	45-50
2019	30-35	35-40

38. Iskolaföldi-halastavak (Békésszentandrás) A telep feltehetően régebb óta létezik, de csak 2016-tól vannak róla adataink. A madarak részben a nádszegélyekben, részben kiszáradt nyárfákon költenek. Jelenleg is létező telep. Adatközlők: KMNPI-adatbázis – Óze P., Sallai Z., Terhes A., Harsányi D.

Év	Nagy kócsag	Bakcsó	Üstökögém	Kis kócsag
2016	30-36			
2017	16	87	4	14
2018	42-45	90-100	3	30-35
2019	24-29	45-50	3	9

39-41. ismeretlen Körös-völgyi költőhelyek: HARASZTHY ed. (1984; 1998) térképei a Köröstől északra, a Hortobágy-Berettyótól keletre – talán a Peresi-Holtág környékén – bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), üstökögém (*Ardeola ralloides*) és kis kócsag (*Egretta garzetta*) fészkelését jelzik. Az

1998-as térképek ettől kissé keletebbre is jelölik bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és kis kócsag (*Egretta garzetta*) költését. Az üstökös-gém (*Ardeola ralloides*) 1998-as térképén ugyancsak megjelenik egy fészkelést jelző pont a Hármaskörösön, a Hortobágy-Berettyó torkolata felett. Ezekről a – feltehetően alkalmi – költésekről semmilyen további adatot nem sikerült feltárunk.

42. Szeghalom, Fokközi-erdő: CSATH (1938) szerint „itt volt még néhány éve a szürke gém utolsó fészkelőhelye Békés vármegyében. „Szeghalmon a Fokközi erdőben néhány éve még fészkeltek három hatalmas nyárfán, de mióta a nyárfákat kivágták, a gémeik is eltűntek.” MÜLLER (1981) szerint bakcsó is költött „az ottani fenyvesben az árvíz” (1925?) „után, Fáson” (Bélmegyer?) „pedig velük együtt a szürke gémeik”.

43. Békés, „Tarhospuszta” (Studinka 1932), illetve „Ludad” (Csath 1938): 20 holdas (11,5 hektáros) alacsony fenyves a Kettős-Körös partján. A telepen 1929-ben 80 pár (STUDINKA 1932), 1938-ban 8-10 pár (CSATH 1938) bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fészkel. A kolónia kialakulásáról, illetve további sorsáról egyéb információt nem sikerült fellelnünk, de a környékben a későbbiekben is voltak gémmkolóniák.

44. Tarhos, Almár-dűlő: Körülbelül 25 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) fészkel itt egy tölgyesben, az 1980-as években. A kolónia 1989 táján szűnt meg. Korábban a környéken rizstelepek voltak. (TÓTH IMRE személyes közlés).

45. Tarhos, Homokgödör-dűlő: Mintegy 45 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) költött itt tölgy-körös erdőben, az 1990-es évek előtt. Körülbelül 1990-ben szűnt meg a telep. Korábban a környéken rizstelepek voltak. (TÓTH IMRE személyes közlés).

46. Doboz, kastélypark: 1936-ban 1 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fészkel itt, valószínűleg csak alkalmilag. 1938-ban költés már nem volt (CSATH 1938).

47. Póstelek (Békéscsaba): 1937-ben, egy tölgyesben 8-10 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fészkel. 1938-ban már nem volt itt költés (CSATH 1938).

48. Gyulavári (Gyula): 1938-ban fészkel itt bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) (CSATH 1938). További információ az állományról nem áll rendelkezésre.

49. Mezőberény: 1951-ben 3-4 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) és 1-2 pár kanalgém (*Platalea leucorodia*) költéséről számol be SZIJ (1954). Bár közelebbi helymegjelölés nincsen, a fészkelések feltehetőleg a Kettős-Körös hullámterében lehettek, mivel a Gácsháti-halastavak csak később létesültek.

50. Gácsháti-halastavak (Mezőberény, Köröstarcsa): A halastavak az 1960-as évek folyamán épültek, 1985 óta létezik rajtuk gémtelep. A madarak gyakran változtatják költőhelyüket a tavakon belül. Rendszeres számlálás 2010-től folyik, előtte csak alkalmi megfigyelésekből származó adatok vannak. A telephez rendszerint társul 2-10 pár vörös gém (*Ardea purpurea*) is. Jelenleg is létező, jelentős kolónia. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Boldog G., Széll A.

Év	Bakcsó	Üstökös-gém	Kis kócsag	Nagy kócsag	Szürke gém	Kanalas-gém	Kis kárókatona
2005				10-20		6-10	
2006				30-33			
2008				85			
2010	40-50		30-40	30-40	15	10	
2011			30-50	100-150		20-30	3-10
2012	25-35		15-30	50-70		15-20	10-15
2013	20-30	3-5	30-50	80-100		15-20	10-15
2014	20-30	3-5	30-50	80-100		10-12	10-15
2015	20-50	1-5	30-50	50-100	5-10	10-15	10-30
2016	20-50	1-5	30-50	50-100	10-20	10-15	10-30
2017	20-50	1-5	30-50	50-100	10-20	4-6	10-30
2018	20-50	1-5	15-25	90	10-16	12	10-30
2019	20-40*		12-14*	298-318*	28-33*	30-40*	10-30*

* két helyszínen

Bélmegyeri gémtelep (Bélmegyér). Bélmegyeren korábban egy vegyes gémtelep létezett, amelyről csak szórványos információink vannak. 1987-ben a szürke gémekek innen egy másik erdőrészebe települtek, mintegy egy kilométerrel délebbre, a többi faj fészkelése pedig megszűnt.

51. Bélmegyeri vegyes gémtelep: Amennyiben MÜLLER (1981) „Fás”-i adata ide vonatkozik, akkor már az 1920-as, 30-as évektől volt itt gémtelep. (Amennyiben nem, Vizesfás sincsen innen messze.) HARASZTHY ed. (1984) térképei bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fészkelését jelzik innen. 1977-ben bakcsót gyűrűzött itt Kiss B. (HARASZTHY – SCHMIDT 1987), tehát a kolónia ekkor már bizonyosan létezett. RÉTHY ZSIGMONDnak a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban fellelhető 1980. május 6-i keltezésű – tehát valószínűleg a 70-es évek végére vonatkozó adatokat tartalmazó – kézirata szerint szürke gém (*Ardea cinerea*), bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), kis kócsag (*Egretta garzetta*) és üstökös gém (*Ardeola ralloides*) alkotta, körülbelül 50-70 fészkes gémtelep volt itt akkoriban. 1980-ban 30 pár bakcsó, 20 pár kis kócsag, 150-170 pár szürke gém fészkeléséről van biztos tudomásunk. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Puskás L.

Középkorú kocsányos tölgyeken volt a vegyes gémtelep, ahol a szürke gémekek, kis kócsagok és bakcsók között néhány pár üstökös-gém is költött. A legalább 10 éven át lakott telepet elbeszélések szerint egy, a fiókákat tizedelő héja (*Accipiter gentilis*) verte szét. A telep megszűntét követően alakult ki új helyszínen a jelenleg is működő szürke gém kolónia (BOLDOG GUSZTÁV személyes közlés).

52. Bélmegyeri szürke gém-telep: 1987 óta létező szürke gém kolónia, a korábbi vegyes gémtelep helyétől nem túl távol. Egyértelműen az előző, vegyes kolónia származéka. 2019-ben még létező, jelentősebb gémtelep. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Puskás L., Forgách B.

Év	Szürke gém	Bakcsó
1990	104	3
1992	154	
1995	100	
1996	65-80	
1997	60*	
2001	60-70	
2002	76	
2003	fészkelte**	
2004	55-65	
2005	66	
2006	65-75	
2007	65-75	
2008	60	
2009	40-60	
2010	50-60	
2011	54-62	
2012	48-52	
2013	48-54	
2014	50-60	
2015	45-55	
2016	40	
2017	40-50	
2018	35-40	
2019	3-12	

* SZÉLL ANTAL személyes közlés

** BOLDOG GUSZTÁV személyes közlés

53. Fehérhádi-halastavak (Bélmegyer): 2003 óta ismert telep. A nádszegélyt 2010-re megszüntették, azóta nincs költésre alkalmas hely (BOLDOG GUSZTÁV személyes közlés). Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A., Boldog G.

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag	Kanalgém
2003	8		25
2004	8	25	
2006	6-8		

54. Sebes-Körös (Körösladány): Csák (1986) Füz-nyár ligeterdőből jelez egy telepet az 1981-'86 közötti időszakból, amelyen 49 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és 33 pár kis kócsag (*Egretta*

garzetta) költött. Később ez a kolónia átköltözött a Sebes-Körös másik partjára, Hamzába (PUSKÁS LÁSZLÓ szóbeli közlés).

55. Körösladány, Hamza: Csak 1996-ból van adatunk 170 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és 30 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) költéséről. Adatközlő: KMNPI-adatbázis.

56. Körösladány, Pakac (téglagyári anyagödörök): Nyíltvízi tisztással is rendelkező, náddal benőtt anyagödör, a szélén ezüsthákkal sűrűn benöve. Ezeken alakult ki a költő kolónia. 2016 után a vízszint tartós megemelkedése miatt a fák elpusztultak, a telep megszűnt. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A., Puskás L.

Év	Bakcsó	Üstökögém	Kis kócsag
1995*	90	10	30
1996*	170		
1997*	80	1	
2003	30		4
2004	50	2	6
2005	40	2	22
2006	90	1	6
2007	80		12
2008	40		10
2009	40		12
2010	35		15
2011	30		10
2012	35		4
2014	30		
2015	20		0
2016	15		3

* SZÉLL ANTAL személyes közlés

57. Körösladány, Újladányi-tó: 1996-ban 170 pár bakcsó, 30 pár kis kócsag, 2002-ben 40 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 2 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) és 15 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) költött itt. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A.

IV. A hajdani Nagy-Sárrét déli szegélyének gémtelepei

58. Farkas-zugi gémtelep (Túrkeve): 1980 óta ismert, telepített tölgyerdőbe ékelődött 1 hektáros ezüsthá-csoporton kialakult, jelentős telep volt. Egy erősebb elöntést követően az ezüsthák kiszáradtak és a telep 2016-tól megszűnt. Adatközlők: TÓTH A. (1983), SZÉLL (1995); KMNPI-adatbázis – Széll A., Puskás L., Kurpé I.; valamint SZÉLL A. személyes közlés.

Év	Bakcsó	Üstökösgém	Kis kócsag	Szürke gém	Kanalasgém
1983	150-200*		35-40*	50-60*	
1988	80**	30**	20**	10**	
1989	120**	30***	30***	15**	
1990	80**	10***	15***	8**	
1991	40**	***	15***	10**	
1992	60**	4-5***	10***	15**	
1993	60**	3***	15***	15**	
1994		3***	15***		
1995	120**	1***	15***	40**	
1996	80**	**	15-20*** (17**)	30**	
1997	120**	**	25**	45**	2**
2000	70		15	60	
2001	40		3	60	
2002	70		8	110	
2003	60	1	8	70	
2004	50	1	6	85	
2005	60		18	90	2
2006	80		8	90	
2007				90	
2008				70	
2009				60	
2010	40			40	
2011				60	
2012				70	
2014				50	
2015				45	

* Tóth A. 1983, ** Széll Antal személyes közlés, *** Széll 1995

59. Kenderesszigeti-halastavak (Ecsegfalva): A tómedrekben a nádasok mellett jelentős a bokorfüzesek kiterjedése is. A gémfélék jó része a fűzbokrokon fészkel. 1988. óta, a halastavakon belül különböző helyeken alakultak ki gém kolóniák. Az 1990-es években a Dévaványai TK-n belül még csak itt fészkel a nagy kócsag (*Ardea alba*) (SZÉLL 1995). Sokáig – néhány pár vörösgémet (*Ardea purpurea*) leszámítva – más faj nem is költött itt. Vegyes gémtelep 2005-től kezd kialakulni, de a nagy kócsagok itt később is szembetűnően elkülönülnek ettől, 2014-ben, 2016-ban és 2019-ben két-, 2017-ben és 2018-ban négy különböző helyen fészkelve. Hasonló módon, külön költenek a kis kárókatonák (*Microcarbo pygmeus*) is, vörösgémekkel, és a később megtelepedő kanalasgémekkel (*Platalea leucorodia*) társulva, kizárólag nádban. Jelenleg is létező jelentős kolónia. Adatközlők: SZÉLL (1995); KMNPI-adatbázis – Széll A., Puskás L., Kurpé I., Monoki Á.

Év	Bakcsó	Üstökös-gém	Kis kócsag	Nagy kócsag	Pásztor-gém	Kanalas-gém	Kis kárókatona
1990				1-2			
1991				1			
1992				1			
1993				1			
1994				6			
1995				6			
1996				5			
2000				3			
2001				2			
2002				2			
2004				18			
2005	35			124			
2006	75			150			
2007				24			
2008	80		10-12	62			1
2009	35			18			
2010	40			28			
2011	80	4	15				
2012	70	2	5				
2013	150	8	25	85	1		5
2014	90	4	20	102			
2015	80	5	20				3
2016	80	2	20	51			2
2017	120	5	20	103	1	4	4
2018	110	4	20	260		5	5
2019	150	4	25	182		8	8

60. Fegyver-fenéki-, ill. Dámos-erdő (Füzesgyarmat): 1995-óta ismert telep volt a Füzesgyarmat 17A erdőrészletben. A korábbi költőhely fáinak véghasználata miatt a gémekek 2010-ben áttelepültek a 67D erdőrészletbe (Dámos-erdő). Jelenleg is létező kolónia. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A., Puskás L.

Év	Szürke gém
2005	50
2006	45*
2007	40
2008	30

Év	Szürke gém
2009	42
2010	120
2011	80
2012	90
2013	80*
2014	70
2015	70
2016	45
2017	40
2018	35
2019	40

* SZÉLL ANTAL személyes közlés

61. Fegyver-fenéki nádas (Füzesgyarmat): Nádi génteleg egy hajdani érmadaradványban kialakult kis tó mellett. Vízutánpótlást a szomszédos Darvasi-halastóból kap. Jelenleg is létező kolónia. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A.

Év	Bakcsó	Kis kócsag	Nagy kócsag	Kanalasgém	Nagy kárókatona
2002	60	17	35	12	
2007			5	6	2
2010	25		73		
2011			8		
2012			12		
2014			68		
2015			1		
2016		18	70		
2017	70		150		
2018	30		112		
2019	35		109*		

*két új helyen

RÉTHY (1993) az 1981-'87 közötti időszakból a bakcsót (*Nycticorax nycticorax*) és a kis kócsagot (*Egretta garzetta*) ritka, fán fészkelő fajként jelöli, – konkrét adatok nélkül. Ez feltehetőleg a fenti telepek előzménye lehetett.

62. Gyilkos-zug (Ecsegfalva): 2010-ben 36 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt alkalmilag. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A.

63. Szőlős-zug (Ecsegfalva): 2010-ben 35 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A.

64. Ecsegpuszta, Himesdi-ér-lapos (Túrkeve): 2011-ben 60 pár nagy kócsag, majd 2015-ben kissé odébb 31 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) és 5 pár szürke gém (*Ardea cinerea*) telepedett meg. 2016-ban 6 pár szürke gém a korábbi helyen, 14 pár nagy kócsag pedig új helyen fészkelte. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Széll A.

V. A Kis-Sárrét gémtelpei

65. Vésztő: 1938-ban fészkelte itt bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) (CSATH 1938). További információ az állományról, illetve a telep pontosabb helyéről nem áll rendelkezésre, de valószínűleg régtől fogva jelentős költőhely lehetett, mert Csath az utolsó ismert fészkelőhelyként jelölte meg a kis kócsag (*Egretta garzetta*) (1886), a nagy kócsag (*Ardea alba*) (1876), a szürke gém (*Ardea cinerea*) (1908 vagy '18), a kanalasgém (*Platalea leucorodia*) (1880) és a nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*) (1870) esetében is; tehát már a 19. században is létezett itt egy (vagy több) jelentős kolónia.

66. Naggyanté, Díszkert (Mezőgyán): „Naggyanté mellett, a Díszkert nevű régi erdő É-i oldalán, tölgyvel vegyes szüles erdőrézletben már az 1930-as évek elejétől volt egy gémtelep 20-30 fészkekkel, ahol szürke gémekek fészkeltek bakcsókkal vegyesen. 1960 körül már 120-150 fészkek is volt itt. A szürke gémekek és bakcsók aránya fele-fele lehetett, de ebben az időben 10-15 pár kis kócsag is betelepült ide.” 1973. után megszűnt a telep. „Talán az is lehetett egyik oka, hogy a szilfák, melyekre a fészkek nagy része épült, kiszáradtak, kivágták őket és az erdő rész kiritkult.” A telepen – az 1950-es évek táján (pontos időpont nem ismert) – néhány éven át 2-3 pár fekete gólya (*Ciconia nigra*) is sikeresen költött (MÜLLER 1980).

BÍRÓ ISTVÁN személyes közlése szerint a telep kb. fél hektáron helyezkedett el. A szomszédságában egy 500-600 páros vetési varjú (*Corvus frugilegus*) telep is volt, amelyet a 70-es években költésidőben is zaklattak. Véleménye szerint ez okozhatta a gémtelep megszűnését, mert, mire az erdőt kivágták, már nem fészkeltek ott a gémekek. A fekete gólya biztosan költött a közelben, a 70-es években is, de nem a gémtelepen.

Év	Bakcsó	Szürke gém	Kis kócsag
kb. 1930-'60	kb. 10-15	kb. 10-15	
1960-'65	kb. 55-65	kb. 55-65	10-15
1968	40	15-20	10
1969	40	30-40	10-15
1970	40	40	15-20
1971	30	30-40	5-10
1972	n.a.	n.a.	n.a.
1973	-	3	-

67. Radványi-erdő (Cséfa, Románia) MUNTEANU (2000) szerint a telep az 1940-es évek óta ismert. Mintegy 300-400 páros fészkelő állományával Románia nyugati részének legnagyobb ismert vegyes gémtelpe. A költő fajoknak átlagosan 80 %-a szürke gém (*Ardea cinerea*), 15 %-a bakcsó

(*Nycticorax nycticorax*) és 5 %-a kis kócsag (*Egretta garzetta*). Bár Munteanu adatai inkább a maximális állományra vonatkozhatnak, mint az átlagra, a Radványi-erdő gémtelpe kétségtelenül a legjelentősebb „klasszikus” erdei gémtelep a Dél-Tiszántúlon.

68. Vátyon-pusztá (Mezőgyán): „Az 1940-es évek előtt Geszt környékén nem költöttek gémek (csak odább Naggyantén), mert nem volt alkalmas erdő itt számukra [...] Az első gémtelep Vátyon pusztán, a zsadányi határ közelében levő fiatal tölgyesben létesült 1946-ban.” 1948. után a zavarás miatt a madarak „áttelepedtek Vátyon-pusztá D-i oldalára, a vátyoni major közelében levő akácos erdőbe. Az áttelepüléssel egy időben az új telepen szürke gémek is kezdtek tanyát verni, így lassan kialakult itt az a gémtelep, mely még ma is megvan” (MÜLLER 1980). A kolóniáról további adatokat közöl NAGY L. (1962) és NEMES (1965) – bár utóbbi a helyszínt nem adja meg, de a leírás alapján azonosítható. Meglepő viszont, hogy a telep adatai nem szerepelnek SZIJJ (1954) összefoglaló művében, pedig a térségbeli adatközlője szintén Nagy László volt.

BÍRÓ ISTVÁN személyes közlése szerint ez a telep kb. egy hektáron terült el. Ennek a szomszédságában is volt egy 1500-2000 páros varjú (*Corvus frugilegus*) telep, amely azonban jóval a gémtelep megszűnése előtt tűnt el. Itt a gémtelep azért szűnt meg, mert a téli gyérítés során kitermelt faanyagot költésidőben szállították el. A telepen 8-10 pár üstökösgém még a 70-es években is költött. Ennek a telepnek a közelében is költött fekete gólya (*Ciconia nigra*), több évben is.

Év	Bakcsó	Üstökösgém	Kis kócsag	Szürke gém
1946	15	3		
1947	25	6	5	
1948	25	6	5	
1949-'62*	számos	8-10	1-4	nagy telep
1964**	30-35	3-4	20-25	6-7
1968	40-50	8-10	10-15	20-30
1969	50-60	5-6	20	20-30
1970	50-60	2-3	20	50-60
1971	100		10-15	50-60
1976	67		4	58

*Nagy L. (1962), **Nemes (1965)

69. Geszt, erdei gémtelep: NAGY L. (1962) határozottan három gémtelpről tesz említést „a geszti, mezőgyáni és zsadányi erdőrészletekben”, a gesztire és a zsadányira viszont MÜLLER (1980) cikkében nem találunk semmiféle utalást. Ugyanakkor Müller 1947-ben (KEVE 1954, PÁTKAI 1955), Nagy pedig 1950-ben gyűrűzött Geszten bakcsót (*Nycticorax nycticorax*), Müller 1949-ben szürke gémet (*Ardea cinerea*) is (KEVE 1954). NAGY L. (1962) szerint 1949 és 1962 közötti időszakban „a geszti fiatalos 5-6 m magasságú tölgyerdők egyikében” található „nagy bakcsó telep” kis kócsagok (*Egretta garzetta*) „és két pár üstökösgém” (*Ardeola ralloides*) „társaságában”. A kis kócsagokról megjegyzi, hogy „négy párnál egyetlen költőhelyen sem találtam többet”. Meglehetősen nehezen magyarázható, hogy SZIJJ (1954) – Nagy L. adatközlése alapján – 1951-ben Gesztről 1 pár bakcsó és 6 pár szürke gém költését közli, miközben NAGY L. (1962) a szürke gém esetében kizárólag a Mezőgyáni telepet említi költőhelyként.

Gesztben egy újabb kolónia is kialakult a 80-as években, de csak 3-4 évig létezett (BÍRÓ ISTVÁN személyes közlés).

70. Zsadány, erdei gémtelep: NAGY L. (1962) szerint a gesztihez „hasonló korú és magasságú tölgyesben ugyancsak nagy bakcsó telep és évenként váltakozva 3-6 pár üstökösgém társaságában 2-4 pár kis kócsag”. SZIJ (1954) innen – ugyancsak Nagy L. közlése alapján – 1951-ben 18-20 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), 3 pár üstökösgém (*Ardeola ralloides*) és 1 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) fészkelését rögzítette.

Fentiek alapján a geszti és zsadányi telep bizonyosan létezett, de valószínű, hogy NAGY L. (1962) adatai némileg összekeveredtek, illetve, hogy a 15-20 páros kolóniákat már nagynak számította.

71. Orosi (Zsadány): Ez a kolónia is bizonyosan létezett. MÜLLER (1980) közli, hogy „1961-ben Orosiban a C-10-tölgyesben egy 4-500 fészekből álló nagy bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) kolónia települt, de a háborúkat miatt az csak abban az évben maradt meg”.

A Kis-Sárrét halastavi és nádi gémtelpei. A területről nagyszámú adatot sikerült összegyűjtenünk. Ezeket igyekeztünk lehetőleg pontosan lokalizálni, majd elhelyezkedésük alapján csoportosítani. Ennek során a Biharugrai-halastavakon belül külön tárgyaljuk az Ugrai- és a Begécs-tórendszer-, valamint az Ugrai- és Sző-rét mocsarának adatait, végül az alkalmi költéseket e területeken kívül. A csoportosítás következtében azonban marad néhány olyan adat, amely ezekbe a kategóriákba nem volt besorolható. Ezeket most itt soroljuk fel.

1961-ben „Biharugrán” 12 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*) költött „alacsony fűzfákon” (STERBETZ 2002).

„Kis-Sárrét” helymegjelöléssel ismert 1994-ből 21 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) és 1 pár nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*) költése.

1995-ben összesen 15-20 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött a „Sző-rét, az Ugrai-rét, Begécs-1, Begécs-7, Zöldhalmi, Csík” területén, továbbá összesen 5 pár üstökösgém (*Ardeola ralloides*) fészkel az „Ugrai-tavak, Bodor, Ludas-ívók, Begécs1” területén.

1996-ban 25 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött a „Begécs1, Nagy-sziki, Jankovics, Bodor-ívó, Ludas-ívó, Sző-rét, Ugrai-rét” területén (KMNPI adatbázis).

HARASZTHY ed. (1998) térképei az Ugrai és Begécsi tavak környékén két bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) telepet mutatnak.

Végül TÖGYE – VASAS (2001) A Biharugrai-halastavakról (egyben) 1994-ben 21 pár nagy kócsagot, (*Ardea alba*) 1995-ben 7 pár bakcsót (*Nycticorax nycticorax*) és 32 pár nagy kócsagot, 1996-ban 35 pár nagy kócsagot, 1997-ben 9 pár bakcsót és 29 pár nagy kócsagot, 1998-ban 4 pár bakcsót és 23 pár nagy kócsagot jelez (az 1999 és 2000-es adat a későbbiekben szerepel).

Biharugrai-halastavak. A „Biharugrai-halastavak” két, egymáshoz közeli, de elkülönülő részből állnak, a Begécsi- és az Ugrai-halastavakból, s ezek is számos további tőegységből tevődnek össze. A gémtelpek a különböző években különböző tőegységeken alakultak ki, esetenként egy-egy évben több helyen is, illetve előfordult olyan is, hogy a telepet csak két tőegység közötti töltés választotta el. Az adatokat a két elkülönülő tőrendszer szerint adjuk meg.

72. Ugrai-halastavak (Biharugra): Az 1910-es évektől épült, napjainkra már előregedett tőrendszer, kiterjedt nádasokkal. Itt a nádba ékelődő bokorfűzes foltok is részleges szerepet játszanak a kolóniák kialakításában. A Zöldhalmi-tó fűzesében 1950-ben meghiúsult az üstökösgémek (*Ardeola ralloides*) költése, 1958-ban viszont 10 pár költött. 1960-ban a Zöldhalmi-tavon 2 pár-, a Ludas-tavon 1 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött. 1968 és 1972 között a Ludas és Zöldhalmi tavakon évi 8-10 pár kanalas gém (*Platalea leucorodia*) költött. (STERBETZ 2002). 1995-ben a Csík-tavon, illetve a Csík-

és a Szilas közötti töltésen költött 17-21 pár nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*). 1995-ben költött a tórendszeren üstökös-gém (*Ardeola ralloides*), valamint 1995-ben és 1996-ban nagykócsag (*Ardea alba*) (ld. fentebb). Az Ugrai-halastavakon – a Begécsivel ellentétben – 2010 óta egy közös, vegyes kolóniában költ valamennyi faj a Zöldhalmi-tavon. 2017-ben csatlakozott a telephez 40 pár dankasirály (*Larus ridibundus*) is. Ugyanakkor a vörös gémekek (*Ardea purpurea*) itt rendre elkülönülten fészkelnek. Jelenleg is létező, igen jelentős kolónia. Adatközlők: TÖGYE (2003a; 2003b), KMNPI-adatbázis – Tögye J., Tóth I., Vasas A., Horváth G.

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag	Bakcsó	Üstökös-gém	Pásztor-gém	Batla	Kanalas-gém	Kis kárókatona
2002	0-3							
2003	3							6-12
2005	11							
2006	32*							3
2007								5-11*
2010	27							
2011	22							
2012	99							5
2013	61		26	48				35
2014	137	18-20	20-22	26		2	46	50-60
2015	85-95	22	28	28			55-65	40
2016	37	35	30	34				45
2017	65	35	55	40				60
2018	60	30	60	45				50
2019	11	35	55	40	1	4		95

* két helyen

73. Begécsi-halastavak (Geszt, Zsadány): A tavakat az 1940-es, majd az 1960-as években alakították ki mély fekvésű, korábban is vizenyős területeken. Főként az idősebb tavakon kiterjedt nádasok alakultak ki, helyenként cserjefoltok is előfordulnak, de ezeknek eddig a költésekben nem volt szerepük. STERBETZ (2002) 1984-ben 6 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költését jelzi „Begécs”-ről. 1995-ben költött a tórendszeren üstökös-gém (*Ardeola ralloides*), valamint 1995-ben és 1996-ban nagykócsag (*Ardea alba*). (ld. fentebb) Különböző években különböző helyeken alakulnak ki kolóniák. Viszonylag rendszeresen használt, állandónak nevezhető telep a Begécs-9-es tavon található. Viszonylag gyakran van fészkelés a Nagy-sziki-tavon is, de különböző részein. A nagy kócsagok itt is gyakran több, kisebb telepben költenek. Jelenleg is létező, igen jelentős kolónia-komplex. Adatközlők: VASAS (2000), TÖGYE – VASAS (2001), KMNPI-adatbázis – Tögye J., Bíró I., Tóth I., Horváth G., Vasas A., Makra J.

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag	Bakcsó	Üstökös-gém	Batla	Kanalas-gém	Kis kárókatona
1999	14						
2000	8						
2002	0 (nincs)						
2006	92-96**						
2008	69*						
2009	136*						
2010	175*						
2011	126-129**	8-12			3		80-100*
2012	6						5
2013	118**			8			35**
2014	71**					21	40*
2015	112-128**	10	10	10		15-21	35**
2016	81**					58	15
2017	35*					52	15
2018	65*					40	
2019	60***					25	

* két helyen; ** három helyen; *** négy helyen

74. Ugrai-rét (Biharugra) és Sző-rét (Körösnagyharsány): A hajdani mocsárvilág utolsó hírmondói. A Sző-rét időnként teljesen kiszáradó szikes mocsár, amelyen a vizsgált fajoknak legfeljebb alkalmi költései lehettek, a vörös géznek (*Ardea purpurea*) viszont kedvelt fészkelőhelye. Az állandó vízborítású Ugrai-rét viszont fontos menedék lehetett némely fajok költőpárjainak a „legmostohább időkben” is, bár sokáig nem fordítottak rá szakmai figyelmet – igaz a 70-es évekig hasznosítási kísérletei (kacsanevelés) is voltak (BÍRÓ ISTVÁN személyes közlés). Az Ugrai-rétben körülbelül 1973. óta (JÁNOSSY – JÁNOSSY 1977) létezik állandó telep; egy nádas-gyékényes nagy tisztásokkal. Egy másik, viszonylag gyakrabban használt fészkelő hely a mocsár egy szárazulatán növe cserjés környéke, részben a nádban, részben a bokrokon. A Dél-Tiszántúl legjelentősebb, jelenleg is létező mocsári gémtelpe. A nagy kárókatónak (*Phalacrocorax carbo*) a többi fajtól elkülönülten költenek, ezért telepüket külön tárgyaljuk. Adatközlők: TÖGYE (2003a; 2003b), KMNPI-adatbázis – Tögye J., Bíró I., Tóth I., Horváth G., Vasas A., Makra D., Motkó B.

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag	Bakcsó	Üstökös-gém	Batla	Kanalas-gém	Kis kárókatona
1990	2					30	
1995	költött					55-60	
1996	költött					40	
1999	120					60	
2000	110					45-50	

Év	Nagy kócsag	Kis kócsag	Bakcsó	Üstökösgém	Batla	Kanalas-gém	Kis kárókatona
2001	95-105					40-42	
2002	71-97	1-2	5-10	3-15		34-69	8-20
2003	109-140	valószínű költött	valószínű költött	valószínű költött		67	2-5
2004	115-125				4-6	75-85	6-10
2005	155-165		50-60			70-80	4-6
2006	87	20-30	75-85	17-23		163	8-12
2007	129	20-30	70-80	10-20	1	107	10-14
2008	157	15-20	70-75			184	40-80
2009	82	15-20	70-75			153	120
2010	42	15-20	45-55	13-17		149	90-110
2011	90	10-14	35-45	10-14		168	55-65
2012	71	10-14	30-40			154	13-17
2013	92	10-14	25-35	8-12		117	13-17
2014	14		10-14	14			13-17
2015	30-40		15	15			25
2016	130	12	25	15			25
2017	155	15	25	12			22
2018	90	17	25	15		20	15
2019	147					25	

75. Ugrai-réti kárókatona telep (Biharugra): 2002-ben egy homogén telep alakult ki egy égeresben. 2007-ben a fák többsége már elpusztult, 2008-ban a korábbi közelében két új helyen kezdtek költésben a madarak. 2010-től csak ezek egyike maradt fenn. Adatközlők: TÖGYE (2003b), KMNPI-adatbázis – Bíró I., Tóth I., Horváth G.

Év	Nagy kárókatona
2002	19
2003	35-40
2004	108-112
2005	238-242
2006	190
2007	85
2008	110
2009	116
2010	110

Év	Nagy kárókatona
2011	105
2012	98
2013	95
2014	95
2015	65
2016	60
2017	50
2018	45
2019	43

76. Szik-pusztá (Geszt): STERBETZ (2002) 3 pár üstökögém (*Ardeola ralloides*) fészkelését jelzi 1950-ben, „pusztai nádoltban”.

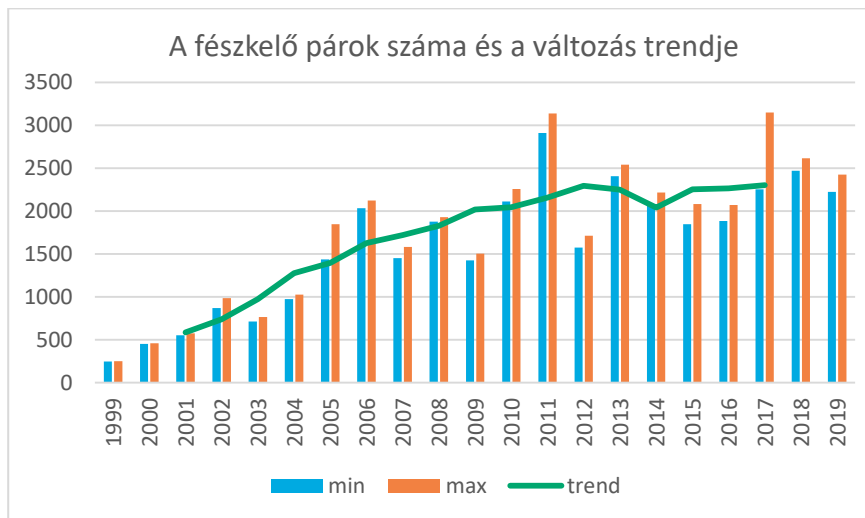
77. Kenderáztató (Biharugra): Egy bokorfüzessel benőtt kubikgödör. Zavartalan, bár a lakott terület alig 100 m-re kezdődik. 2002-ben költött itt 6-14 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és 3 pár üstökögém (*Ardeola ralloides*). Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Bíró I., Makra D.

78. Simota (Biharugra): 2019-ben 2 pár nagy kócsag (*Ardea alba*) költött itt 8 pár vörös gém (*Ardea purpurea*) társaságában. Adatközlő: KMNPI-adatbázis – Tóth I.

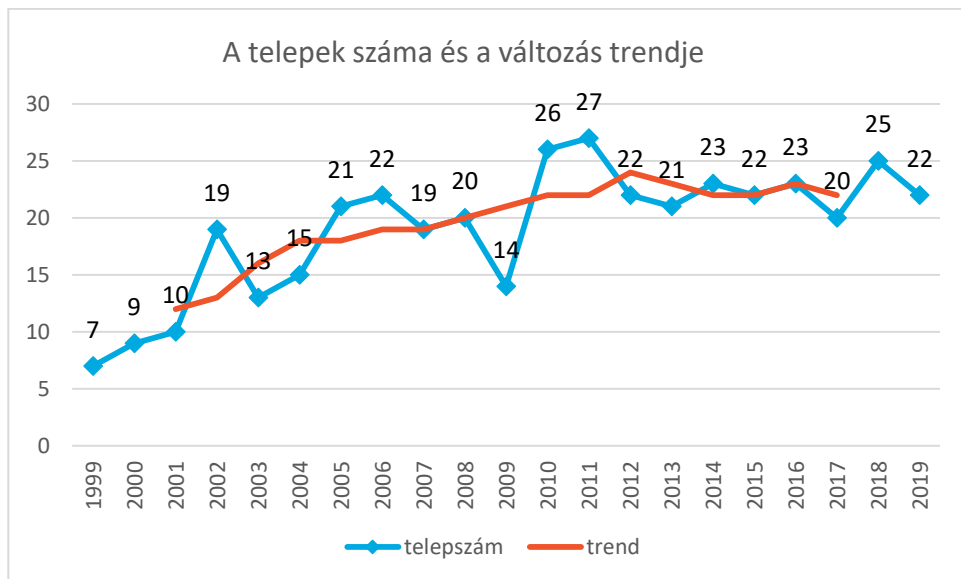
Értékelés

A Dél-Tiszántúlra vonatkozó publikációkat (az elérhető legrégebbi időkhöz visszanyúlóan) és a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság által gyűjtött adatokat áttekintve a vizsgált tíz fajnak 78 helyszínen 80 alkalmi vagy tartósan használt fészkelőhelyét sikerült feltárnunk. Ez a szám a legalább „említés szintjén” adatolt költőhelyeket fedi le, és nyilvánvalóan még minimál-becslésnek sem tekinthető. Jól érzékelteti ezt, hogy több telepről csak publikálatlan visszaemlékezésekből van tudomásunk.

A feltárt adatok mennyisége és minősége is nagy szórást mutat, mind térben, mind időben. Jelentősebb mennyiségű kvantitatív adattal az 1990-es évek második felétől rendelkezünk, egységes módszertan szerinti adatgyűjtés pedig 2002 óta folyik. A fentiek miatt a teljes lefedett időszak vonatkozásában (a vízrendezésektől napjainkig) csak a főbb trendek jelzésére vállalkozhatunk, kvantitatív értékelés csak az 1999-et követő évekre adható. A vizsgált 21 év távlatában az eredmények azt mutatják, hogy mind a fészkelőállomány nagysága, mind a telepek száma enyhe emelkedésű telítődési görbe szerinti növekedést mutat, az összes fészkelőállomány mintegy négyszeresére, a telepek száma kétszeresére növekedett.

2.a. ábra Az összes fészkelő párok száma és a változás trendje (5 éves csúszóátlagolással)
Figure 2.a. The number of the nesting pairs and the trend of change (5 years of average)

2.b. ábra A telepek száma és a változás trendje (5 éves csúszóátlagolással)

Figure 2.b. The number of colonies and the trend of change (5 years of average)

A vízrendezések előtt – legalább a Sárreteken – vizsgált tíz fajból hét – a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), az üstökösgém (*Ardeola ralloides*), a kis kócsag (*Egretta garzetta*), a nagy kócsag (*Ardea alba*), a szürke gém (*Ardea cinerea*), a kanalasgém (*Platalea leucorodia*) és a nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*) – biztosan, a batla (*Plegadis falcinellus*) valószínűsíthetően költött. A mocsarak lecsapolását követően fészkelő fajként csak a bakcsó és talán a szürke gém maradt meg (utóbbinak azonban csak az 1930-as évektől vannak konkrét adatai) erdei gémtelepen. (Nádi gémtelpről az 1950-es évekig nincs is tudomásunk.) Az 1940-es évek elején települt vissza az üstökösgém, az évtized végén a kis kócsag, majd az 1960-as évek végétől a kanalasgém. A nagy kócsag – két alkalmi költést leszámítva – 1990 óta rendszeres fészkelő ismét, a nagy kárókatona pedig 1994-től telepedett meg újra. Új elemként jelent meg a Dél-Tiszántúl faunájában a kis kárókatona (*Microcarbo pygmeus*), amely 2002 óta rendszeres fészkelő. A batlának 2004-, az ugyancsak újonnan megjelent pásztorgémnek (*Bubulcus ibis*) 2013 óta vannak alkalmi költései.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóságának az adatbázis-, valamint a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumnak Réthy Zsigmond kéziratának rendelkezésre bocsájtásáért, valamint Boldog Gusztávnak a kéziratok áttekintéséért. Különösen nagy köszönettel tartozunk az adatok közlőinek: Balogh Gábornak, Bede Ádámnak, Bíró Istvánnak, dr. Bod Barnabásnak, dr. Bod Péternek, Boldog Gusztávnak, Czene Csillának, †Csáki Imrének, Czifrák Gábornak, Forgách Balázsnak, Harsányi Dezsőnek, Horváth Gábornak, †Kókai Lajosnak, Kotymán Lászlónak, Kurpé Istvánnak, Lovászi Péternek, Makra Dezsőnek, Marik Pálnak, Mészáros Csabának, Monoki Ákosnak, Motkó Bélának, Németh Tamásnak, Őze Péternek, Puskás Lászlónak, Sallai

Zoltánnak, Solt Szabolcsnak, Szabó Lászlónak, Széll Antalnak, Terhes Attilának, Tóth Imrének, Tóth Tamásnak, Tögye Jánosnak, Török Sándornak és Vasas Andrásnak. Külön köszönet illeti azokat a kollégákat, akik fáradságot nem kímélve átnézték régi jegyzeteiket, és az anyagot személyes közléseikkel egészítették ki; név szerint: Balogh Gábornak, Bíró Istvánnak, Boldog Gusztávnak, Marik Pálnak, Puskás Lászlónak, Széll Antalnak, Tóth Imrének és Tóth Tamásnak. A „szerzői cím” tulajdonképpen a közlöket illeti, a cikket jegyzők csak egybeszerkesztették munkájukat.

Irodalom

- ANONYM (1966): Madártani megfigyelések az Alföldön. – *Aquila* 71–72: 230–231.
- BERETZK P. (1958): Tanulmányút a Maroson. – *Természettudományi Közlöny* 5: 208–210.
- BERETZK P. (1968): "Senki szigete" a Marosban. – *Búvár* 13: 365.
- BERTALAN SZILÁGYI J. (1920): A Biharvármegyei Sárrét leírása 1827. – *Aquila* 27: 60–70.
- BODNÁR B. (1950): Adatok Hódmezővásárhely madárvilágához. *Aquila* 51–54: 173–174.
- CHERNEL I. (1899): Magyarország madarai I–II. – Magyar Ornithologiai Központ. Budapest. pp. 830.
- CSATH A. (1938): Békés vármegye madárvilága hajdan és ma. – Gyula pp. 61.
- CSÁK A. (1986): Adatok a Sebes-Körös madárvilágához. – *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv* 7: 157–168., Békéscsaba
- HARASZTHY L. ed. (1984): Magyarország fészkelő madarai. – Mezőgazda kiadó. Budapest. pp. 247.
- HARASZTHY L. ed. (1998): Magyarország madarai. – Mezőgazda kiadó. Budapest. pp. 441.
- HARASZTHY L. – SCHMIDT E. (1987): A Madártani Intézet madárjelölései – 38. gyűrűzési jelentés. – *Aquila* 93–94: 289–307.
- IMPLÓM J. (1971): Olvasókönyv Békés megye történetéhez II. (1694–1848). – Békéscsaba. pp. 440.
- JÁNOSY D. – JÁNOSY L. (1977): Az 1974. évi őszi madármozgás Biharugra környékén. – *Aquila* 83: 261–266.
- KALIVODA B. (2008): A Dél-Tiszántúl annotált állattani bibliográfiájának alapvetése. – *Crisicum* IV. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Szarvas. pp. 435.
- KÁRPÁTI Á. (1958): Das leben der Tisza V. Die Avifauna des Mündungsgebietes der Maros. – *Acta Biol. Szeged.* 4: 81–105.
- KEVE A. (1954): A Magyar Madártani Intézet 1933–1950. évi madárjelölései. XV. gyűrűzési jelentés. – *Aquila* 55–58: 89–107.
- KOTYMÁN L. (2004): Gémtelepek a Dél-Tiszántúlon és a Maros határszakaszán 1999 és 2005 között – *A Pusztá* 2004 – 1/21: 199–206.
- KOTYMÁN L. – MÉSZÁROS Cs. (2003): Az 1999-2000 évi belvizek madártani vonatkozásai a Dél-Tiszántúlon. – *A Pusztá* 20: 53–80.
- MÉSZÁROS Cs. (2004): A Csanádi-pusztákon fészkelő jelentősebb madárfajok állományalakulása 1999-2004 közötti időszakban. – *A Pusztá* 1/21: 207–222.
- MOLNÁR B. (1940): További megfigyelések és kísérletek a nádírigóról és a kakukról, a kakukporonty kihordási ösztönéről. – Szarvasi Közöny könyvnyomdája. pp. 39.
- MOLNÁR Gy. (1982): Gémtelepek a Hármaskörös halászteleki szakaszán 1961. és 1980. között. – *Madártani Tájékoztató* 1982. április-szeptember. p. 160–162.
- MOLNÁR L. (1982): Gémtelepek Magyarországon 1976-1980. – *Madártani Tájékoztató* 1982. január-március p. 24–25.
- MUNTEANU, D. (2000): A Csefai-halastavak és a Radványi-erdő madárvilága. – *Crisicum* III. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. p. 199–203.
- MÜLLER G. (1980): Geszt környékének és madárvilágának változása az elmúlt 40 év során. – *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 6: 157–171.

- MÜLLER G. (1981): A környezet és az élővilág változásai Vésztő környékén a századelő óta. – *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv* 4: 189–212., Békéscsaba
- NAGY L. (1962): A volt bihari Sárrét jelenlegi madárvilága. – *Aquila* 67–68: 151–157.
- NEMES I. (1965): Több figyelmet érdemel a biharugrai madárvilág! – *Búvár* 1965/2: 120–121.
- PÁLFI GY. – MOLNÁR GY. (1980): A Maros-ártér. – In MARIÁN M.: *A Dél-Alföld madárvilága*. Szeged, Somogyi Könyvtár. p.65–72. és 189–204.
- PÁTKAI I. (1955): A Magyar Madártani Intézet 1951–1953. évi madárjelölései. XVII. jelentés. – *Aquila* 59–62: 253–273.
- PUSKÁS L. (1979): Gyoma környékén végzett megfigyeléseimről. – *Múzeumi Híradó*, 9: 22–24., Békéscsaba
- RÁCZ B. (1916): A kócsag hajdani fészkelése a Sárréten. – *Aquila* 23: 362.
- RÉTHY ZS. (1964): Kiskócsagtelepek a Hármaskörös mentén. – *Aquila* 69–70: 245.
- RÉTHY ZS. (1975): További adatok a Hármaskörös menti kis kócsag fészkelőtelepéhez. – *Aquila* 80–81: 281–282.
- RÉTHY ZS. (1981): Adatok a Hármaskörös madárvilágához. – *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv* 4: 167–187., Békéscsaba
- RÉTHY ZS. (1993): Füzesgyarmat térségének madártani vizsgálata. – *Folia Historico Naturalia Musei Matrensis* 18: 151–162.
- SÁRMAYNÉ LÁNG K. (2019): Gémtelepek a Dél-Tiszántúlon. Összefoglaló jelentés a Körös-Maros Nemzeti Parkban 2002 – 2018 között felmért gémtelepekről. – Kézirat. Szarvas. pp. 49.
- SCHENK J. (1917): A kócsagok alkonya (2 részben). – *Természettudományi Közöny* 49: 29–44. és 116–134.
- SCHENK J. (1918): A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőtelepei Magyarországon. – *Aquila* 25. suppl. pp.73.
- STERBETZ I. (1962): Az üstökösgém a saséri rezervátumban. – *Aquila* 67–68: 39–70.
- STERBETZ I. (1965): Az 1939–43 évi alföldi belvizek hatása Nagyszénás gerinces állatvilágára. – *Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve*, 1963–64: 451–463., Orosháza
- STERBETZ I. (2002): Adatok a Biharugra környéki halastavak és puszták egykori madárvilágáról. – *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 23: 23–58.
- STUDINKA L. (1932): A békési bakcsó-telepről. – *Kócsag* 5: 123–124.
- SZÉLL A. (1995): Fokozottan védett állat és növényfajok szaporodó közösségeinek előfordulása a Dévaványai Tájvédelmi Körzet térségében. – *A Pusztá* 13: 39–57.
- SZIJJ J. (1954): Gémtelepek Magyarországon 1951-ben. – *Aquila* 55–58: 81–87.
- TÓTH A. (1983): Ecség-pusztá természeti értékei. – *Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv* 5: 7–31.
- TÓTH T. (2002): A szentesi Lapistó-Fertő tájtörténete, mai táji-természeti és kultúrtörténeti értékei. – *A Pusztá* 2000. 17: 202–231., Szarvas
- TÖGYE J. (2003a): A Biharugrai-halastavak madárállománya 2002-ben. – *A Pusztá* 20: 91–178.
- TÖGYE J. (2003b): Beszámoló a Biharugrai-halastavak madárállományáról és állapotáról 2003-ban. – *A Pusztá* 20: 81–134.
- TÖGYE J. – VASAS A. (2001): A Biharugrai-halastavak. – *Tűzok* 6/1: 17–24.
- VASAS A. (2000): Jelentés az 1999. évi madárállomány-változásról a Biharugrai, a Begécsi halastavakról és környékükről. – *A Pusztá* 1999. 16: 32–83.
- VERTSE A. (1966): Kiskárókatona (*Phalacrocorax pygmaeus*) fészkelése Magyarországon. – *Aquila* 71–72: 225.
- VERTSE A. (1980): Ökológiai és faunisztikai összefoglalás a szarvasi arborétum madárvilágáról 1956–1965. – *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 6: 145–155.

Authors' addresses:

Kalivoda Béla
Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság
H –5540, Szarvas, Anna-liget 1.
bela.kalivoda@kmnp.hu

Sármayné Láng Katalin
Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság
H –5540, Szarvas, Anna-liget 1.
katalin.lang.sarmayne@kmnp.hu